

VLADIMÍR FORST

EPILOG TERÉZY NOVÁKOVÉ

Obecná znalost díla Terézy Novákové vesměs končívá jejími velkými romány, z nichž posledního, *Drašara*, se autorka ani v knižní podobě nedočkala.

Je to celkem přirozené, i když trochu nespravedlivé k tomu skutečně poslednímu jejímu dílu, poměrně rozsáhlé povídce *Na faře*. Nespravedlivé proto, že na zmíněné povídce nelze najít umělecký pokles, tak častý v epizodách uměleckých prací jiných autorů (Nováková ovšem zemřela v 59 letech). Naopak, v poslední próze Terézy Novákové můžeme najít dořčeno mnoho toho, co bylo dřív jen napovězeno.

Tím ovšem poněkud předbíháme. To, co tu bylo řečeno, není ani dnes samozřejmostí, i když v posledních dvaceti, třiceti letech bylo napsáno několik dělých studií o různých problémech díla T. Novákové, poslední její práce se jich dotýkají jen okrajově. Snad to bylo způsobeno řídkým publikováním zmíněné práce. Ta vyšla poprvé knižně 1919, kdy Arne Novák znovu vydal povídkovou knihu své matky *Úlomky žuly* a k původní řadě z roku 1902 připojil dvě další práce: *Halouzky*, časopisecky otištěná 1907, knižně dosud nevydaná, a naše povídka *Na faře*, otištěná 1911–12 v *Novině* a do té doby také knižně nevydaná. Později se povídka *Na faře* objevovala ojedinele v různých souborech, zejména v mohutné edici *Vybraných spisů* z let 1956–61, které doslovy doprovodil Jiří Honzík, hodnotící ji velmi vysoko. Přesto tehdy měla povídka Novákové vyloženě smůlu. V šedesátých letech vycházela *Edice* ilustrovaných novel a bylo vážně uvažováno o tom, aby byla do této edice zařazena. Nestalo se tak a důvodem byl jedině její název, který jaksí připomínal farské historie v duchu J. Š. Baara, vhodné pro nakladatelství *Vyšehradu*. Tomu by však naprosto neodpovídal obsah povídky. Aniž bych v nejmenším chtěl pochybovat o hodnotě Baarových povídek, ničemu není povídka *Na faře* více vzdálena než farské historii. To, co se dělo na farním úřadě, je sice jistým katalyzátorem dalšího dění, avšak to nijak neovlivnilo charaktery jednajících postav. Proč Nováková své práci dala takový název, není jasné, to je však vždy věcí autora. A jestliže tehdy době tak strašně vadil název, pak tím hůř pro dobu. Což ovšem rozumnému řešení málo pomůže.

Povídka *Na faře* je totiž především historií lásky, je to tedy svým způsobem návrat k prvotinám Terézy Novákové, k *Lauře*, *Démonu* a jiným. Návrat ovšem na zcela jiné úrovni. V klasických pracích Terézy Novákové je ovšem vášnivá, nepřekonatelná láska řídká. To neznamená, že o ní nepíše vůbec, u autorky životopisných románů to vlastně ani není možné, láska k životu patří. Avšak nikde, ani v *Drašarovi*, jehož hrdina je téměř posedlý láskou k ženě, nehraje vlastně ústřední úlohu. V povídce *Na faře* je tomu jinak. Povídka se skládá ze dvou částí, první část je historie nešťastné lásky matky, lásky, o které by bylo možno užít citát Alexandra Matušky z eseje o Sládkovičovi: „Život se nepovedl, protože se nepovedla láska.“ Ta láska se skutečně nepovedla takovým způsobem, že po dvacet letech hrozí strhnout do záhuby i lásku dcery. Příčina je ze současného pohledu nicotná nebo dokonce směšná. Ona evangelička se zamiluje do katolíka. Ani to by nebylo v době Terézy Novákové tak velké neštěstí, ale otec milence byl fanaticky věřící katolík, pevně přesvědčený, že rodinný svazek mezi příslušníky různých vyznání může vést k neštěstí a zkáze. A tak nevědomky té zkáze pomáhá ze všech sil. Hlavně když prosadí svou vůli, neboť jeho víra je nejen neotřesitelná, ale i samospasitelná. Nováková, tak jak je jejím zvykem, nikde přímo slovně neodsuzuje svoji postavu, avšak na výsledcích tvrdostijného trvání otce na jeho názorech ukazuje, kam tato „zásadovost“ vede: k lidskému a morálnímu ztroskotání dívky a životnímu neštěstí jeho syna, který ještě i po letech je přesvědčen, že otec by nic nepochopil.

Avšak zdá se, že podle Novákové zlo nemá konce. Dívka v zoufalství a zuřivosti se dopustí něčeho, co tehdejší vesnická společnost neodpouští a co rodina nemůže připustit, zvláště když svědkem byl jakýsi opilý, potulný kameník. Tento skutečný otec se v povídce vůbec neobjeví, o to důležitější úlohu hraje otec, kterého je vlastně obtížné pojmenovat. Měl dát dceři, která nebyla jeho, jméno, ale neudělal to, i když to zřejmě slíbil. Proč to neudělal, není docela jasné, snad proto, aby se pomstil ženě, která se s vnuceným manželstvím nikdy nesmířila. Tento muž, řezník a vesnický obchodník Nepraš, není nijak vzornou postavou. Původem z evangelické rodiny mění vyznání podle svých manželství, podle toho, co je výhodnější.

Hlavní problém druhé poloviny povídky, která se odehrává o dvacet let později, je ovšem jinde. Hrdinkou je tu dcera nešťastné Milky Neprašové, té, která byla hlavní postavou části první. Zdá se, že bude mít v životě větší štěstí než její matka, i když poněkud relativní. Matka už jí zemřela, domnělému otci připomíná slib, který nedodržel, macecha (Nepraš se znovu oženil) ji nijak nemiluje. Helenka, tak se dívka jmenuje, má proti své matce jedinou výhodu, je totiž vlídně přijímána rodinou mladého Makovského, svého nápadníka, a vše se schyluje k svatbě. A tu dochází k málem tragické kolizi.

Při návštěvě fary vyjde najevo, že Nepraš nedodržel slovo a Helenka vlastně nemá úředně zapsaného otce a skutečný, biologický, je bůhví kde. Zděšený ženich div nerozbije dosud se nadějně rozvíjející vztah. Zde se u Novákové opět projeví nechuť k jednoduchým a jednoznačným pravdám. Snoubenci narazí na mladého faráře, vyznávajícího zásadu „littera scripta manet“, bez psychologie, bez pochopení obecných mravů. Nepochopí, že dochází k jakési složité, zamo-

tané historii. Teprve pozdě pozná svou chybu, ale už nic napravit nemůže, jen obecně domlouvat, což je vlastně k ničemu. Zdá se, že všechno spěje k tragédii, tak jako u Helenčiny matky.

Nováková je jedním z nejmuznějších našich autorů, dokázala by i takovou tragédii unést. To by ale bylo příliš jednoduché a šlo by jen o kupení zla. A potom, Nováková by tím minula hlavní smysl povídky, totiž odsouzení každé výlučnosti, která je vesměs živnou půdou sektářství nejrůznějšího druhu. A tak se v ději povídky objeví „deus ex machina“, bůh ve stroji, prastará pomůcka dramatiků i prozaiků, a to často v podobě velmi nebožské. Tak je tomu i u Novákové, u níž oním „bohem ve stroji“ je paní lesní, vdova Hernyška, důvěrnice Helenky Neprašové. Ta, fyzicky i duševně uštvaná, se k ní uchýlila a vylíčila jí celou svou bídu. Je nemanželskou dcerou své matky, jakou Honzíček Makovských nemůže přivést do své počestné rodiny. Nepraš jí po narození nelegitimizoval. Hernyška jen nediskutuje, ale jedná. Srdnatě se vydá do boje s velmi nejistým koncem přímo do rodiny Neprašovy. A nakonec se jí podaří, že Nepraš, který hledí vždy jen na svůj prospěch, dívku, již neuznával dvacet let, za své dítě přijme a stvrdí to na faře i svým podpisem. A není to jen z důvodu bezprostředního prospěchu, i když Hernyška postupuje velmi obratně. Nepraš je opravdu dojat zoufalstvím dívky, která od narození žila v jeho rodině.

Zdá se tedy, že vše je v pořádku a vše spěje ke šťastnému konci. Pokud považujeme za šťastný konec v literatuře svatbu, sňatek, tedy ano. I Hernyška nakonec prohlásí: Helenka bude šťastná. Nováková si tím ale není tak jistá. Už od nějaké doby si zvykla končit své práce jakýmsi autorským závěrem. Učinila tak i v povídce *Na faře*, a to velmi zvláštním způsobem. Zatímco u románů, např. u *Drašara* i jiných, vylehčuje tíži osudu svých postav, je tomu v příběhu Helenky Makovské jinak. Právě, když je v nové rodině zahrnována chválou, uvědomí si, na jak tenké niti visí její štěstí. Zvítězila sice a osvobodila se od rodiny, do níž vlastně nepatřila. Avšak vypětí životních sil bylo příliš velké, než aby se mohla zbavit doživotního pocitu hořkosti života, která postihuje podle Novákové právě citlivého a k sobě poctivého člověka. Zapadá tedy poslední práce T. Novákové svým nejednoznačným závěrem do linie jejich velkých románů.

L'ÉPILOGUE DE TERÉZA NOVÁKOVÁ

Les sujets d'amour qui, dans les romans magistraux de Teréza Nováková ont été repoussés à l'arrière-plan, sont richement développés dans le dernier ouvrage de l'auteur intitulé *Na faře* (A la cure). C'est une histoire d'amour de la mère et de sa fille qui dure vingt ans. Contrairement aux héroïnes des romans précédents de Teréza Nováková, cette fois-ci elles ne cherchent pas une ex-tase romantique, elles n'ont qu'un seul désir – vivre une vie tranquille et supportable. L'histoire d'amour de la mère tourne mal, la femme devient victime de sa foi insensible salvatrice. La fille réussit mieux, mais son bonheur reposant sur une erreur presque tragi-comique ne lui apporte ni tranquillité ni satisfaction.

